

УДК 373.5:62 (477.65)''1970/80''

Н. В. Мироненко

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КАБІNETІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ З НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЮ РОБОТОЮ В УРСР 1970–80–х рр.

У статті розкривається стан науково-дослідницької роботи з трудового навчання середньої та вищої школи в Україні в 1970-80-ті рр. Показано роль учнівських виробничих бригад в організації сільськогосподарського дослідництва, а також внесок в організацію дослідницької роботи учнівської молоді працівників Кіровоградського інституту сільськогосподарського машинобудування.

Ключові слова: дослідницька робота, трудове навчання, виробничі комбінати.

З кожним новим етапом розвитку науки і техніки виникали потреби у вдосконаленні підготовки молоді до праці в народному господарстві та промисловості. Зміни в технічній базі підприємств призводило до потреби в зміні і самого робітника. Рівень підготовки робітників здатних працювати на сучасному виробництві значно впливає на розвиток самого виробництва.

Науково-технічна революція, а саме поява комплексної механізації та автоматизації, значно вплинула на підготовку людини до праці в нових умовах. Це виявлялось насамперед в інтелектуалізації праці (організації робітником виробництва, регулюванню технологічних процесів, налаштуванню автоматичних систем машин), що спонукало до активізації науково-дослідницької роботи у середніх та вищих навчальних закладах.

Проблеми становлення та розвитку такої роботи в Україні в 1970-80-ті роки ХХ ст. в межах середньої та вищої школи досі не стали предметом спеціальних досліджень. Хоча деякі аспекти зазначеної теми набули висвітлення у науковій літературі. Так, впровадження технічних засобів у навчальний процес розглядали Батишева С.Я., Ничкало Н.Г., Олійник В.В., матеріально-технічне забезпечення сільської школи досліджували Козак В.С., Синенко А.І. та ін. Питання саме організації дослідницької роботи з трудового навчання в Україні у досліджуваній період ще потребує детального вивчення та аналізу, оскільки саме у 1970-80 рр. трудовому навчанню надавалось особливе значення у системі середньої та вищої освіти.

Інтенсивний розвиток науки, техніки і промисловості ще у другій половині ХІХ початку ХХ ст. призвів до того, що суспільство було змушене змінити свої погляди на школу і трудове навчання школярів. Для роботи на підприємствах були потрібні підготовлені, освічені робітники, а школа таку підготовку не забезпечувала. Цим в першу чергу і пояснюється той факт, що реформа народної освіти в різних країнах Європи проводилась під гаслом створення трудової школи, введення в навчальні плани нового предмету – ручної праці [1]. Тому велика роль надавалась науковому забезпеченню середньої та вищої школи.

Успіху в навчальній діяльності досягали саме ті школи, які органічно поєднували засвоєння теоретичних знань із систематичною дослідницькою роботою. Значна роль відводилась трудовому навчанню, в якому активну участь брали виробничі колективи базових підприємств, що орієнтувались на приклади розвитку місцевого виробничого оточення. Наприклад, метою трудового та професійного навчання учнів сільської школи стало систематичне ознайомлення з основними напрямками індустріалізації сільськогосподарського виробництва [2, с.10].

Провідне місце в процесі трудової підготовки учнів належало науково-дослідницькій діяльності. Тематика дослідів включала сортовипробування з наступним впровадженням у практику оптимальних для даної місцевості зернових та овочевих культур, отримання високого приплоду кролів, домашньої птиці, виходу коконів тутового шовкопряду [3, с.35].

Оскільки в Україні провідним в економіці було саме сільськогосподарське виробництво, значне місце посідала організація сільськогосподарського дослідництва. Так, учні Смирновської школи Куйбишевського району Запорізької області в посушливих умовах півдня успішно вирощували цукрові буряки – вони збирали цієї цінної культури понад 350 центнерів з гектара. Юннати Тербовлянської школи №1 Тернопільської області, Соболівської школи Вінницької області займалися схрещуванням кукурудзи. Значних успіхів у сортовипробуванні картоплі та інших рослин досягли юні дослідники Ружинської середньої школи на Житомирщині. Так, в результаті багаторічного експерименту вони визначили найбільш врожайні сорти картоплі і передали їх місцевому колгоспу. Також добре поставлене сільськогосподарське дослідництво учнів Монастирищенської школи на Черкащині, Богданівської, Павлишської шкіл на Кіровоградщині [4, с.4].

Школа робила значний внесок у розвиток науково-дослідницької діяльності в трудовому навчанні. Свідченням цього є діяльність тисяч учнівських виробничих бригад. Так, у Кіровоградській області учнівські бригади проходили трудову підготовку з рільництва, плодощовківництва та тваринництва. Групи учнів очолювали досвідчені наставники, які поєднували експериментально-дослідницьку роботу школярів із оволодінням сільськогосподарською наукою. У школах Кіровоградської області широко використовувався досвід Павлишських педагогів. Успіхи однієї з них – Богданівської середньої школи ім. В.І.Леніна – пригадуються на ХХV з'їзді КПРС [3, с.13-15]. Стрімкий розвиток сільського господарства та перехід його на сучасну індустріальну основу вплинули на діяльність колгоспу «Батьківщина» Знамянського району, з яким співпрацювали учні Богданівської школи. Господарство забезпечувалось потужною та високоякісною технікою (КС-6), яка змінила технологію прибирання сільськогосподарських культур. Плани роботи та розрахунок матеріально-технічного забезпечення учнівської бригади складалися кожного року та

розглядалися на комсомольських зборах і раді бригади. У 1970 році завдяки зверненню старшокласників Новоукраїнського району до Кіровоградського обкому комсомолу було покращено матеріально-технічну базу Новоукраїнського району (організовано 9 кабінетів механізації сільського господарства) та Камішеватської середньої школи (капітально відремонтовано майстерню та добудовано гаражі для 3 тракторів і автомашин ГАЗ-52) [3, с.13-15].

Учнівські бригади також інтенсивно залучалися до роботи у таборах відпочинку. Наприклад, на Кіровоградщині в 1978 році у 244 таборах відпочивали та працювали 13 тисяч школярів із сільської місцевості [3, с.30-31]. У таборі «Юність», на базі Дмитріївської середньої школи Устинівського району, учнівські бригади активно включилися у процес виробництва, а їхні досягнення обговорювались на святі врожаю, яке перетворилось на загальне свято.

Широко була розвинута дослідницька робота учнів, яка ґрунтувалася на політехнічних знаннях та вміннях, дозволяла їм на практиці закріплювати знання з природознавства, біології, хімії, основ землеробства. Значну роль в цій роботі відігравало співробітництво учнівських бригад із колгоспами, базовими підприємствами та науково-дослідницькими інститутами СРСР. Так, у 1976 році, комсомольська організація Онуфріївської середньої школи встановила зв'язки з Краснодарським науково-дослідним інститутом олійних культур та за його дорученням випробовувала ефективність 4 сортів соняшника (Вимпел, Промінь, Салют, Передовик). Впродовж 1977-1978 років учнівська бригада школи вирощувала на полях колгоспу «Зоря» нову кормову культуру – Сильвія. Учнівськими бригадами Новопраської середньої школи Олександрійського району, протягом лише 1978 року, було проведено більш ніж 20 дослідів, а за весь час існування бригади – близько 150. Теми дослідів підбиралися з урахуванням потреб сільського господарства, ґрунтових, кліматичних та господарських умов [3, с.42-43]. У Богданівській школі було засновано учнівські наукові організації «Юний дослідник», якою керували вчитель та спеціаліст сільського господарства (агроном, зоотехнік) та «Знання і праця», які активно співпрацювали з винахідниками колгоспу. Кожен учень протягом 10 років навчання в школі брав участь у не менше ніж 3 дослідях різного ступеня складності [3, с.48, 52]. Наприклад, школярі наукової організації «Знання і праця» Юрій Чернишев та Анатолій Олейник під час літньої виробничої практики разом із колгоспними механізаторами Олександром Медведєвим та Іваном Шапошниковим переобладнали силосний комбайн для погрузки буряка, виготовили спеціальну борону для міжрядкового рілля посівів кукурудзи, автокар для погрузки та розгрузки зерна на току [3, с.42]. Юннати Сальнянської школи на Чернігівщині для колгоспу ім. В.І. Леніна вивчали на пришкольній ділянці протягом кількох років способи вирощування високого врожаю гречки й інших цінних сільськогосподарських культур у місцевих умовах [4, с.5]. Сазонівська школа Кіровоградського району розробила власну систему залучення школярів у наукову діяльність протягом усього року. Ця система включала: діяльність наукових клубів різних напрямків, проведення декад та днів знань, пропаганду науково-технічних знань, організацію виставок наукових досягнень учнів та конкурсів юних дослідників за участю вчених науково-дослідних інститутів. У результаті багаторічних спостережень у школі було зібрано цікавий матеріал, на основі якого опубліковано роботу «Мікроклімат села Сазонівка» [3, с.48, 52].

Значний внесок в організацію дослідницької роботи з трудового навчання та науковий розвиток учнівської молоді здійснювали науковці вищих навчальних закладів України. Так, наприклад, бібліотека Кіровоградського інституту сільськогосподарського машинобудування у 1971-1975 рр. мала 87840 томів навчальної та наукової літератури, що дозволяло повністю задовольнити запити студентів та викладачів. У цей же період викладачі інституту видали 245 методичних розробок та посібників і провели 232 лабораторні роботи з різних дисциплін [5, с.107]. З 1978 року в інституті вводиться в експлуатацію телецентр, а також 7 аудиторій, обладнаних спеціалізованими технічними засобами навчання, та 3 аудиторії з навчальним телебаченням. У навчальний процес широко впроваджувалась обчислювальна техніка. Інститут обладнав обчислювальний центр з машинами БЕСМ-4М і ЕС 1020, ЕОМ «Мир», «НАІРІ», «Промінь», АВМ і ЕКОМ. Використовувалось понад 400 ЕКОМ, з них 70 відсотків – у навчальному процесі [6].

Постійно зростала кількість студентів, які брали участь в науково-дослідній роботі: у 1971 р. – 873, в 1972 р. – 942, в 1973 р. – 1112, в 1974 р. – 1215, в 1975 р. – 1280 осіб [7]. Робота «Кривошипний гарячоштампуваний прес РН-6,3 тс» (автори – студенти В.В. Абіякий, Н.Н. Бутенко, А.В. Ляшенко та А.А. Соломко, керівник – старший викладач кафедри машин і технології обробки металів тиском Л.А. Шульга) була удостоєна першої грошової премії та грамоти МВССО УРСР і ЦК ЛКСМУ [5, с.108].

За підсумками Всесоюзного конкурсу НДРС (1971/1972 н.р.) наукова робота студентів А.С. Кабаченка та А.В. Лимаря «Дослідження апарату для точного посіву насіння просапних культур», виконана під керівництвом доцента кафедри сільськогосподарського машинобудування, кандидата технічних наук В.І. Тараненка, була удостоєна медалі «За кращу наукову студентську роботу» [7]. Діюча модель висівного апарату, виготовлена студентами інституту, демонструвалася на ВДНГ СРСР і на ВДНГ УРСР.

Керівництво інституту, викладачі поєднували навчально-виховний процес та науково-дослідну роботу з проблемами регіону. Тільки протягом 1970-1975 років кафедрами було розроблено понад 150 тем. Обсяг наукових досліджень і розробок за господарською тематикою з промисловими та сільськогосподарськими підприємствами різні, порівняно з 1971 роком, у 2,5 рази і досяг у 1975 р. 501 тисячі карбованців. Економічна ефективність розробок становила 1,9 карбованця на кожний карбованець витрат [8].

До найбільш значущих наукових розробок цього періоду можна віднести сівалку для висіву мало сипучого насіння в пустелях і напівпустелях (керівник – проф. В.Ю. Комаристов). Випробовування таких сівалок проводилося в Ташкентській та Алма-Атинській областях. Упровадження цих наукових розробок на території Казахської РСР дало економічний ефект понад 4 млн. крб. [8].

Наприкінці 70-х років спільно з Кіровоградським ДСКБ учені інституту завершили випробовування бурякових висівних апаратів з вертикальними дисками. Ці апарати успішно пройшли випробовування і були рекомендовані для впровадження у виробництво. Економічний ефект склав 400 тис. крб. [9]. Практичний інтерес мали дослідження з розробки нових котушкових висівних апаратів. Їх проводила група науковців під керівництвом кандидата технічних наук, професора П.В. Сисоліна. Ці розробки відзначені трьома авторськими свідоцтвами [5, с.110].

З 1970 року інститут на замовлення Міністерства сільського господарства УРСР почав розробку рекомендацій щодо ремонту і технічного обслуговування машин у майстернях колгоспів (керівник – к.т.н., згодом доктор технічних наук, О.Г. Терхунув). Упровадження рекомендацій у виробництво дозволило у 2-2,5 рази скоротити простої техніки через поломки, на 20-25% зменшити витрати пального, в 1,5 рази збільшити міжремонтний строк служби машин, на 30% зменшити витрати на ремонт [9].

У 1970-х роках інститут підтримує зв'язки з 17 промисловими підприємствами та рядом науково-дослідних закладів і конструкторських організацій країни. Співпраця з колективом заводу «Червона зірка» дали можливість упровадити у виробництво новий прогресивний технологічний процес одержання відливок із сірого і ковкого чавуну, що базується на заміні ливарних чавунів переробними. Також було впроваджено пристрій автоматичного регулювання коефіцієнта потужності в енергосистемі підприємства [5, с.110].

Активними учасниками проектно-конструкторської діяльності були науковці кафедри сільськогоспмашинобудування. Зокрема під керівництвом кандидата технічних наук С.І. Шмата працівники названої кафедри разом з відділом головного конструктора заводу «Червона зірка» завершили роботу «Дослідження висівних апаратів кукурудзяних сівалок СКК-6 і СКМК-8 з метою зменшення кількості висівних дисків» [9].

Кафедра автоматизації виробничих процесів розробила пристрій авто водіння бурякозбиральних машин – одне з найважливіших досягнень у процесі завершення комплексної механізації буряківництва. У створенні пристрою авто водіння бурякокомбайнів брали участь учені, інженери, механізатори під керівництвом тодішнього ректора інституту Г.Р. Носова, які працювали у співдружності з ученими інших міст та робітниками Дніпропетровського комбайнового заводу [10].

На базі наукових розробок кафедри автоматизації виробничих процесів було створено пристрій автоводіння причіпних бурякозбиральних комбайнів теребільного типу, який нині серійно випускається Дніпропетровським комбайновим заводом. Також співробітниками даної кафедри проводили роботи з автоматизації доїння корів. Були розроблені і пройшли дослідну перевірку на фермах колгоспу ім. В.І. Леніна та «Україна» Кіровоградського району автоматичні пристрої для доїння [11].

За період з 1973 по 1981 роки на кафедрі металорізальних верстатів та інструментів виконувалися госпдоговірні роботи для Глухівського заводу агрегатних вузлів по розробці нових конструкцій силових вузлів [5, с.113]. У 1980 році відбулося повне оновлення матеріально-технічної бази даної кафедри. Заводами міст Знамянки та Сміли інституту було передано безкоштовно понад 20 одиниць металорізальних верстатів, з них 2 одиниці – верстати з ЧПУ. В інституті створена перша лабораторія САПР. Під керівництвом С.Ф. Цепи почалися роботи по САПР у машинобудуванні. Завдяки зусиллям доцента В.А. Крижанівського кафедра металорізальних верстатів та інструментів безкоштовно отримала від радіо приладного заводу (м. Сміла) першу в інституті міні-ЕОМ «Кулон-1» з двома конструкторськими місцями для реалізації машинної графіки [5, с.116].

У 1984 році на базі кафедри сільськогосподарського машинобудування для рослинництва організовано наукову галузеву лабораторію з висівних систем і робочих органів посівних машин [5]. Значний внесок у розвиток науково-дослідницької діяльності колектив інституту виконав у 80-ті роки. Протягом 1976-1980 років обсяг НДР і ОКР з госптематика збільшився майже вдвічі – з 5161,4 тис.крб. у 1976 р. до 10927 тисяч – у 1980 [12]. Загальний обсяг науково-дослідних робіт із року в рік зростає. Так, наприкінці 80-х років він складає 1577 тис. крб. [5, с.118].

Таким чином, науково технічна революція внесла нові аспекти у підготовку учнівської молоді до майбутньої трудової діяльності, що мала вияв у значному розвитку науково-дослідницької діяльності середньої та вищої школи в УРСР в 1970-80 рр. Така робота полягала в наближенні учнівської праці до виробничих умов шляхом створення учнівських бригад; співпраці школярів з провідними фахівцями базових підприємств; активній діяльності наукових організацій; участі учнівських бригад у роботі науково-дослідних інститутів; належному забезпеченні вищої школи професорсько-викладацьким складом високого рівня та науково-методичною літературою; участі студентів в науково-дослідній роботі та співпраці з промисловими підприємствами. Науково-технічне знання являло собою, на той період, самостійну галузь науки, тому підготовка школярів до праці в умовах науково-технічного прогресу будувалось із врахуванням змісту та структури технічних наук.

Вивчення досвіду організації науково-дослідницької роботи в середній та вищій школі в УРСР в 1970-80 рр. може стати в нагоді на сучасному етапі вирішення питань, пов'язаних з підготовкою молоді до майбутньої професійної діяльності.

Джерела та література

1. Основи економічної теорії: політично – економічний аспект. Частина I, II, III. КНУ ім.Т.Шевченка [www://ukrkniga.org.ua/ukrkniga-text/26/25/](http://www.ukrkniga.org.ua/ukrkniga-text/26/25/)
2. Школа и труд / Под ред. П.Р. Атутова, В.А.Кальней. – М. : Педагогика, 1987. – 216 с.
3. Семькин Н.П., Бака И.И. Трудовая подготовка в сельской школе:(Из опыта работы школ Кировоградской области). – М.: Педагогика, 1980. – 80 с
4. Кобзар Л.О. Дослідницька робота учнів [Організація с-г дослідництва учнів V-VI кл]. – К.,1972. – 47 с

5. Технічна освіта на Кіровоградщині: історичний нарис / під ред. В.М. Орлика. – Кіровоград: «Імекс-ЛТД», 2009. – 240 с.
6. ДАКО. – Ф.823. – Оп.2. – Спр.58. – Арк.24
7. Студентський вісник Кіровоградського національного технічного університету від 15 вересня 1995 р.
8. Студентський вісник Кіровоградського національного технічного університету від 16 грудня 1997 р.
9. Поточний архів КНТУ.
10. Архів музею Кіровоградського національного технічного університету, спогади Г.Носова.
11. Державний архів Кіровоградської області (далі ДАКО). – Ф.823. – Оп.2. – Спр.187. – Арк.19
12. ДАКО. – Ф.823. – Оп.2. – Спр.2. – Арк. 313, Арк. 17
13. Студентський вісник Кіровоградського національного технічного університету від 1 березня 1996 року

Мироненко Н. В. Взаимосвязь научно-технического обеспечения кабинетов трудового обучения с научно-исследовательской работой в УССР 1970-80-х гг.

В статье раскрывается состояние научно-исследовательской работы по трудовому обучению в средней и высшей школах Украины в 1970-80-х гг. Показана роль ученических производственных бригад в организации сельскохозяйственной исследовательской работы, а также вклад в организацию исследовательской работы ученической молодежи работников Кировоградского института сельскохозяйственного машиностроения.

Ключевые слова: исследовательская работа, трудовое обучение, производственные комбинаты.

Mironenko N. V. Relationship between scientific and technical support of labor training classrooms and scientific and research work in the Ukrainian Soviet Socialist Republic in 1970-80s

The article is dedicated to organization of research work open up from the labour studies of middle and higher school in Ukraine in 1970-80 The role of student's production brigades is rotined in organizations of agricultural researcher, and also payment, in organization of research work of student's young people of workers of the Kirovohrad institute of agricultural engineer.

Keywords: research work, labour studies, production combines.

УДК 94(477.87)“1960/1980”:316.647.6

С. О. Гордійчук

ДИСИДЕНТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЙОСИПА ТЕРЕЛІ У 1960–1980–х роках (ЗА МАТЕРІАЛАМИ КАРНИХ СПРАВ КДБ)

Стаття присвячена боротьбі Йосипа Терелі, уродженця Закарпаття за свободу віросповідань та звільнення засуджених радянським урядом за віру у 1960-1980-х роках. Він жертва каральної психіатрії, автор і розповсюджувач самвидаву. За свої антирадянські виступи двадцять три роки свого життя провів у радянських в'язницях, концтаборах, психіатричних лікарнях та на засланні. І врешті був депортований за межі Радянського Союзу як один з ревіних дисидентів Закарпаття у 1987 р. Дана праця базується на основі архівних матеріалів Управління Служби безпеки України в Закарпатській області.

Ключові слова: дисидент, Йосип Тереля, інакодумці, тоталітаризм, греко-католицька церква, психіатрична лікарня.

У 1960-1980-ті роки політичні репресії перестали бути масовими і набули цілеспрямованого характеру, їх жертвами ставали учасники дисидентського руху чи окремі "інакодумці". Йосип Тереля належав до найвідоміших українських дисидентів. Мало кому з них довелося на собі «скуштувати» увесь набір репресивної системи - концтабори, «психушки», камери-одиночки, заслання і, нарешті, видворення із СРСР. Загальний термін переслідувань - 23 роки. Його прізвище довгий час паплюжилося зі сторінок комуністичної преси. А поміж тим, єдине, чого хотів уродженець села Келечин на Міжгірщині, аби Україна була українською.

Йосип Тереля (1943–2009), уродженець Закарпаття, у 16 років вступив до ОУН. Був засновником Ініціативної групи захисту прав віруючих і церков України, редактором нелегальної «Хроніки Католицької Церкви в Україні», автором численних статей, звернень, листів, протестів та петицій, належав до одних із найвідоміших українських дисидентів. Йосип Тереля — художник, поет, публіцист, науковець, активний церковний та громадський діяч. Живучи і працюючи в Канаді після 1987 р. Йосип Тереля тут розгортає свою діяльність спрямовану на легалізацію Української греко-католицької церкви на Україні. Саме на прикладі Йосипа Терелі описували на Заході переслідування греко-католиків і всіх віруючих у Радянському Союзі.

Праці Йосипа Терелі можна поділити на дві категорії: 1) праці історико-джерельного характеру; 2) праці, що стосуються церковного життя. До першої групи ми відносимо англомовну працю Йосипа Терелі, написана у співпраці з американським публіцистом Майклом Брауном, під назвою «Свідок приви́дів і переслідувань в СРСР» [1]. В ній вміщено біографію Йосипа Терелі та його спогади про тюремне життя. Сюди можна віднести і «Нотатки з божевільного будинку» Йосипа Терелі [2]. В даній праці він описує важке життя у психіатричних лікарнях своє та своїх поплічників.

У 1991 році Йосипом Терелею було видано працю «2001» [3], де вміщено ілюстровані малюнки автора виконаними у неволі. Важливим джерелом для вивчення є його тюремний щоденник, в якому описує свій шлях в Володимирській тюрмі. У 1993 році Йосип Тереля видає україномовну збірку віршів «Чорне і Біле» [4]